

τῆς Ἀναγέννησης

Β' ΜΕΡΟΣ

Γερμανική χορευτική μουσική στις ἀρχές τοῦ 17ου αἰώνα

Michael Praetorius (1571-1621)

Τρεις χοροὶ ἀπὸ τῆ συλλογῆ *Τερψιχόρη* (1612)

1. Ballet des Bacchantes
2. Ballet des Matelotz
3. Gaillarde

Erasmus Widmann (1572-1634)

Συλλογῆ *Musicalischer Tugendtspiegel*, Νυρεμβέργη 1613

1. Gagliarda «Agatha»
2. Dantz «Regina»
3. Dantz «Anna»

Ἀγγλική μουσική ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σαίξπηρ

John Dowland (1562-1626)

Now, O now, I needs must part

Ἑλληνες συνθέτες στὴ Βενετία

Φραγκίσκος Λεονταρίτης (1518-1572)

1. Così va chi ha ventura
2. Trenta capilli da Castell'a mare
3. Ditene O Dei

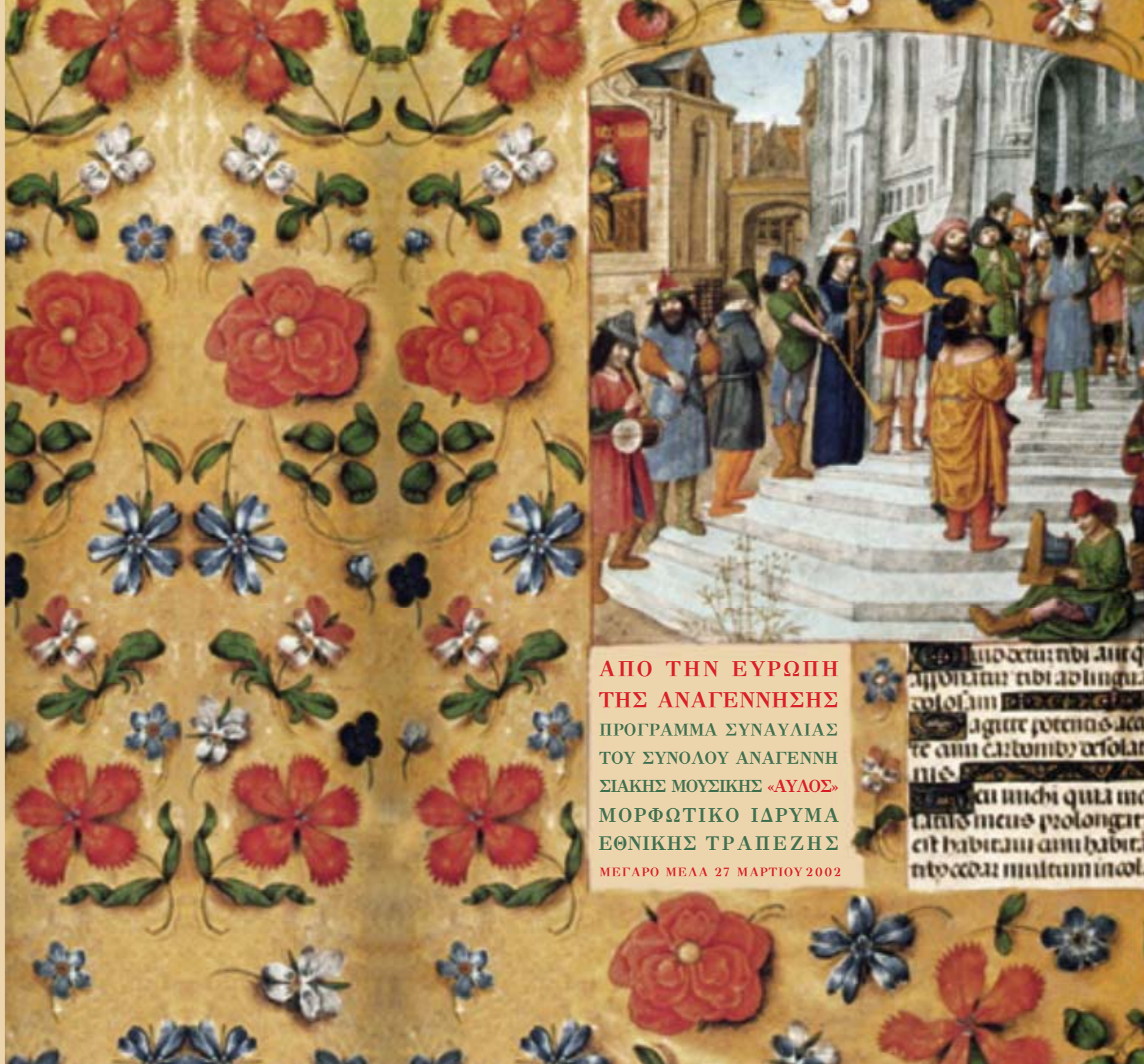
Ἰερώνυμος τραγουδιστὴς τῆς Κύπρου (1558)

Ὡ Πάσχα τὸ Μέγα

Τὸ ἰσπανικὸ Villancico

Juan del Encina (1468-1530)

1. Ἀπὸ τῆ συλλογῆ *Cancionero de Palacio*
Triste España
2. Fata la parte

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΑΥΛΙΑΣ
ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΝΑΓΕΝΝΗ
ΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ «ΑΥΛΟΣ»
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΜΕΓΑΡΟ ΜΕΛΑ 27 ΜΑΡΤΙΟΥ 2002

... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur
... et tu tibi dicitur

Ἀπὸ τὴν Εὐρώπη

Α' ΜΕΡΟΣ

Μουσική ἀπὸ τὴν αὐλὴ τῆς Βουργουνδίας

Ἄνωνυμου Φλαμανδοῦ συνθέτη (τέλος 15ου αἰώνα)

Dit le Burguygnon

Ἄνωνύμου (15ος αἰώνας)

J'ay pris amours (rondeau)

Guillaume Dufay (1400-1474)

Lamentatio sanctae matris Ecclesiae Constantinopolitanae

(Θρῆνος γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης)

Μουσική τοῦ βασιλιᾶ Ἑρρίκου Η'

Henry VIII (1491-1547)

1. Helas madame
2. Pastime with good company

Τὸ ἰταλικὸ Balletto

1. Gloria d'Amore
2. Speme amorosa

Οἱ γαλλικοὶ χοροὶ στὸν 16ο αἰώνα

Claude Gervaise (1520-1570)

Pavane & Gaillarde passamaize

Thoinot Arbeau (1520-1595)

Ἀπὸ τὴν *Orchesographie* (1589)

Pavane «Belle qui tiens ma vie»

Claudin de Sermisy (1490-1562)

Dont vient cela

Φλαμανδοὶ συνθέτες στὴν Ἰταλία

Jacob Arcadelt (1505-1568)

Il bianco e dolce cigno

Adrian Willaert (1480-1562)

O bene mio

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Μουσική από την αυλή της Βουργουνδίας

Πρὶν ἀπὸ τὸν Ἑκατονταετῆ πόλεμο (μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας), ἡ Γαλλία πρωτοστατοῦσε στὰ μουσικὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὴ διάρκεια ὅμως τοῦ πολέμου ἡ ἡγετική της θέση ἀπειλήθηκε ἀπὸ ἄλλες χώρες. Παρόλα αὐτά, ἓνα γαλλικὸ κέντρο πολιτισμοῦ, τὸ δουκάτο τῆς Βουργουνδίας, γρήγορα πῆρε καὶ πάλι τὰ πρωτεῖα.

Ἡ αυλὴ τῆς Ντιζόν, πρωτεύουσας τῆς Βουργουνδίας, ἦταν μία ἀπὸ τὶς μεγαλοπρεπέστερες τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀφθονία καὶ ὁ πλοῦτος δὲν περιορίζονταν μόνον στὴν αυλὴ ἀλλὰ χαρακτηρίζαν καὶ τὴν τάξη τῶν ἀστῶν ποὺ ἦταν εὐπορη καὶ ἰσχυρή. Σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον ἄκμασαν οἱ τέχνες καὶ ἰδιαίτερα ἡ μουσική, ποὺ ἔγινε ἡ μόδα τῆς ἐποχῆς, καὶ κάθε ἡγεμόνας, μικρὸς ἢ μεγάλος, διέθετε ἀπαραιτήτως ἀκολουθία μουσικῶν.

Μουσική τοῦ βασιλιᾶ Ἑρρίκου Η΄

Ὁ Ἑρρίκος Η΄ ἀνέβηκε στὸ θρόνο σὲ ἡλικία 18 ἐτῶν. Ἦταν ἓνας νέος ἔξυπνος, εὐθύμος, ταλαντούχος καὶ μὲ ἐκπληκτικὲς ἐπιδόσεις στὰ ἀθλήματα. Ἡ μεγαλύτερη ἀγάπη του ὅμως ἦταν ἡ μουσική. Ὁ ἴδιος, χαρισματικὸς ἐρασιτέχνης, ἔπαιζε καλὰ λαοῦτο (ἡ προσωπικὴ του συλλογὴ περιεῖχε 26 λαοῦτα ἀλλὰ καὶ ἄλλα ὄργανα) καὶ virginal (πληκτροφόρο ὄργανο), ὅμως τὸ ἀγαπημένο του ὄργανο ἦταν τὸ φλάουτο μὲ ράμφος. Συνέθετε μάλιστα μπαλάντες, τραγοῦδια καὶ λειτουργίες ἀπὸ τὰ ὁποῖα σώζονται μόνο κάποια τραγοῦδια καὶ μικρὸ μέρος τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς. Στὸ παλάτι του γίνονταν συνεχῶς γιορτὲς καὶ ξεοδεύονταν ὑπέρογκα ποσὰ γιὰ τὴ διασκέδαση τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῶν προσκεκλημένων του. Μὲ τὰ χρόνια ἡ κατάσταση ξεπέρασε κάθε ὄριο καὶ ἔλαβε σοβαρὲς πολιτικὲς διαστάσεις.

Τὸ ἰταλικὸ balletto

Πατέρας αὐτοῦ τοῦ μουσικοῦ εἶδους θεωρεῖται ὁ G.G. Gastoldi. Εἶναι εἶδος ἐλαφροῦ ὅπως ἡ προγενέστερη canzonetta, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ὁ Gastoldi πρόσθεσε συλλαβὲς χωρὶς νόημα ἀνάμεσα στοὺς στίχους σὰν τὸ συχνὰ ἀπαντώμενο fa la la. Τὰ balletti εἶναι μουσικὸ εἶδος ποὺ παίζεται, τραγουδιέται καὶ χορεύεται. Ὁ Gastoldi ἔγραψε πολλὰ κοσμικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἔργα, ἀλλὰ ἡ φήμη του ὀφείλεται στὴ συλλογὴ του ἀπὸ πεντάφωνα balletti. Μετὰ τὰ μαδριγάλια τοῦ Arcadelt, τὰ balletti τοῦ Gastoldi ἦταν στὴν ἐποχὴ τους τὸ βιβλίο μὲ τὶς μεγαλύτερες πωλήσεις σὲ ὅλους τοὺς ἐκδότες ποὺ τὸ κυκλοφόρησαν. Τὴν πρώτη ἐκδόση τοῦ 1591 ἀκολούθησαν 30 ἀκόμη μέχρι τὸ 1657, σὲ ὅλη τὴν

Εὐρώπη. Ἡ ἀπλότητα τῆς δομῆς τους καὶ ὁ αὐθόρμητος ρυθμὸς τους, καθὼς καὶ ἡ γοητεία τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ ποὺ τὰ διέπει, κατάφεραν νὰ γοητεύσουν τόσο τὶς βασιλικὲς αὐλὲς τῆς ἐποχῆς ὅσο καὶ τοὺς φιλόμους ἀστῶς. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ τοῦ Gastoldi μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ κατὰ κάποιο τρόπο πρόγονος τῶν μαδριγαλιστικῶν κωμωδιῶν τοῦ Banchieri καὶ τοῦ Vecchi.

Τὰ τραγοῦδια μποροῦν νὰ ἐκτελοῦνται ὡς μέρη ἐνὸς δρώμενου, μὲ τοὺς τραγουδιστὲς ντυμένους μὲ κοστούμια, ἀν καὶ οἱ στίχοι δὲν ὑπαινίσσονται κάποιο συγκεκριμένο σενάριο. Τὸ balletto γνώρισε μεγάλη ἐπιτυχία καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἰταλίας, ἰδιαίτερα στὴν Ἀγγλία.

Οἱ γαλλικοὶ χοροὶ στὸν 16ο αἰώνα

Ὁ 16ος αἰώνας ἦταν μιὰ περίοδος ἔντονης καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Τοὺς χοροὺς τοὺς συνέθεταν ἐπαγγελματίες μουσικοί, καὶ ἦταν διασκευὲς παραδοσιακῶν χορευτικῶν σκοπῶν. Οἱ ἐκδοτικοὶ οἴκοι προσλάμβαναν συνθέτες γιὰ τὴν συγκεκριμένη ἐργασία. Περιφημο εἶναι τὸ ἐγχειρίδιο ποὺ ἐξέδωσε ὁ Arbeau τὸ 1588 μὲ τίτλο *Orchesographie*, στὸ ὁποῖο περιγράφεται λεπτομερῶς ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ παίζονται καὶ νὰ χορεύονται οἱ διάφοροι γαλλικοὶ χοροὶ τῆς ἐποχῆς.

Φλαμανδοὶ συνθέτες στὴν Ἰταλία

Ἀπὸ τὰ μουσικὰ εἶδη τοῦ 16ου αἰώνα, κανένα δὲν εἶναι στενότερα συνδεδεμένο μὲ τὴν Ἰταλία ἀπὸ τὸ μαδριγάλι, τὸ μουσικὸ εἶδος μὲσω τοῦ ὁποῖου ἡ φήμη τῶν Ἰταλῶν συνθετῶν ἐξαπλώθηκε πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας τους. Τὰ πρῶτα μαδριγάλια τὰ συνέθεσαν Φλαμανδοὶ συνθέτες, πράγμα ποὺ φαντάζει παράδοξο, ἀφοῦ τὰ μαδριγάλια ἔχουν μείνει στὴν ἱστορία ὡς ἀμιγῶς ἰταλικὸ εἶδος. Τὸ ἰταλικὸ στυλ γραφῆς καὶ ἡ λυρική μελωδικότητά τους ἦταν τὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ τοὺς προσέδωσαν τὴν «ἰταλικότητα». Οἱ κυριότεροι μαδριγαλιστὲς τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ 16ου αἰώνα ἦταν οἱ Φλαμανδοὶ Jacob Arcadelt καὶ Adrian Willaert.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Ἡ γερμανικὴ χορευτικὴ μουσικὴ στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰώνα

Ἀπὸ τὸ 1600 καὶ μετὰ ἀρχίζει νὰ ὑπερισχθεῖ ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ ἔναντι τῆς φωνητικῆς. Τότε διαμορφώθηκε καὶ ἡ χορευτικὴ σουίτα, ἡ ὁποία εἶναι ἀπάνθισμα τῶν ἐθνικῶν χορῶν τῆς ἐποχῆς. Ἡ σουίτα βασιζόταν ἀρχικὰ στὴν ἀπλὴ ἐναλλαγὴ ἀργῆς καὶ γρήγορης κίνησης (Pavana-Gagliarda) καὶ σταδιακὰ ἐξελίχθηκε σὲ μία πιὸ σύνθετη διαδοχὴ χορευτικῶν ρυθμῶν (Allemande-Courante-Sarabande-Gigue).

Ἀγγλικὴ μουσικὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σαίξπηρ

Μὲ τὴν ἀνέγερση τοῦ πρώτου θεάτρου στὸ Λονδίνο τὸ 1576 ἄρχισε ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ ἀγγλικοῦ θεάτρου. Στὴ συνέχεια χτίστηκαν καὶ ἄλλα θεάτρα, στὰ ὁποῖα ἀνέβαζαν τὰ ἔργα τους ὁ Σαίξπηρ καὶ ἄλλοι δραματοῦργοί. Κάθε θεάτρο εἶχε τὴ δική του ὀρχήστρα μουσικῶν. Πολλοὶ ἠθοποιοὶ ἦταν καὶ μουσικοὶ καὶ συχνὰ τραγουδοῦσαν παίζοντας λαοῦτο ἢ βιόλα.

Στὴν αυλὴ τῆς βασίλισσας Ἐλισάβετ ἡ μουσικὴ κατεῖχε ἐξέχουσα θέση. Ἡ αὐτοπεποίθηση ποὺ προσέδωσε στὴν Ἀγγλία ἡ νίκη τῆς ἐπὶ τῆς Ἀρμάδας ἀντικατοπτριζόταν καὶ στὶς τέχνες. Στὴ μουσικὴ, ὁ Dowland ξεπέρασε τὴν παραδοσιακὴ χρῆση τοῦ λαοῦτου ἀπὸ ἐρασιτέχνες καὶ ἔγραψε ἀριστουργήματα, ἐνῶ ὁ Byrd συνέθεσε θαυμάσια μουσικὴ γιὰ σύνολα ἐγχόρδων.

Ἑλληνες συνθέτες στὴ Βενετία

Μετὰ τὴν πτώση τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας πολλοὶ Ἑλληνες λόγιοι καὶ καλλιτέχνες μετέβησαν στὴ Βενετία, ὅπου δημιούργησαν μιὰ πολυάριθμὴ παροικία, μὲ πολὺ ἀξιόλογη δραστηριότητα. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ Φραγκίσκος Λεονταρίτης, τοῦ ὁποῖου ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο ἀνασύρθηκαν ἀπὸ τὴ λήθη περίπου τέσσερις αἰῶνες μετὰ τὸ θάνατό του.

Ὁ Φραγκίσκος Λεονταρίτης γεννήθηκε τὸ 1519 στὸν ἐνετοκρατούμενο Χάνδακα. Ὁ πατέρας του Νικόλαος Λεονταρίτης κατεῖχε ἐξέχουσα θέση στὸν καθολικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Τίτου. Ἡ μητέρα του Μαρία Σιμιλινοπούλου προερχόταν ἀπὸ φτωχὴ ἑλληνορθόδοξη οἰκογένεια. Σὲ ἡλικία 26 ἐτῶν, ὁ Φραγκίσκος βρίσκεται στὴ Βενετία, καὶ τὸ 1549, γνωστὸς ἤδη μουσικὸς, προσλαμβάνεται στὴν περίφημὴ χορωδία τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ποὺ τὴν διεύθυνε ὁ μεγάλος Φλαμανδὸς μουσικὸς Adrian Willaert. Τὸ 1562 προσλαμβάνεται στὴ φημισμένη χορωδία τῆς βαυαρικῆς αὐλῆς στὸ Μόναχο, τὴν ὁποία διευθύνει ἓνας ἄλλος κορυφαῖος μουσικὸς, ὁ Orlando di Lasso. Τὸ 1567 ἐπανέρχεται στὴ Βενετία καὶ ἐντέλει ἐπιστρέφει στὴ γενέτειρά του ὅπου καὶ παρέμεινε ὡς τὸ θάνατό του (π. 1572). Σῶζονται ἀρκετὲς κοσμικὲς καὶ θρησκευτικὲς συνθέσεις του, χειρόγραφες καὶ τυπωμένες.

Τὸν 16ο αἰώνα ἐπίσης ἔζησε ὁ Ἱερώνυμος, Κύπριος μουσικὸς ποὺ ἐκπαιδεύτηκε στὴ δυτικὴ μουσικὴ. Ξεκίνησε τὶς σπουδὲς του στὴν Κύπρο κοντὰ σὲ ἀξιόλογους μουσικοδιδασκάλους καὶ ἱεροψάλτες καὶ τὶς συνέχισε στὴ Βενετία καὶ στὴν Πάδοβα. Ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴ μεταρρύθμιση τῆς βυζαντινῆς σημειογραφίας, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του χρειάζοταν πιὸ συγκεκριμένα σύμβολα (κλειδιά, διέσεις, ὑφέσεις, μετρικὲς ἐνδείξεις), τὰ ὁποῖα θὰ καθιστοῦσαν τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ σαφέστερη στοὺς μελετητὲς τῆς. Ἐπίσης προσπάθησε νὰ καταργήσει ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα γραφὴ

ὀρισμένα περιττὰ σύμβολα. Ἐκπόνησε μάλιστα καὶ σχετικὴ διατριβή, ἀνάμεσα στὸ 1550 καὶ τὸ 1560, ἡ ὁποία σώζεται σὲ χειρόγραφο στὴ μονὴ Σινὰ καὶ κλείνει μὲ τὸ τετράφωνο μοτέτο «᾿Ω Πάσχα τὸ Μέγα».

Τὸ ἰσπανικὸ villancico

Στὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα τὸ βασίλειο τῆς Ἰσπανίας ἦταν πολὺ ἰσχυρό. Οἱ βασιλεῖς Φερδινάνδος καὶ Ἰσαβέλλα πέτυχαν πολιτικὴ σταθερότητα μετὰ τὴν ἔνωση τῶν βασιλείων τῆς Καστίλλης καὶ τῆς Ἀραγονίας, ἐνῶ ἡ κατάκτηση τῆς Γρανάδας ἀπομάκρυνε καὶ τοὺς τελευταίους Μαυριτανοὺς ἀπὸ τὰ ἰσπανικὰ ἐδάφη. Ἐκεῖνὴ τὴν ἐποχὴ ἡ Ἰσαβέλλα χρηματοδοτοῦσε τὸν Χριστόφορο Κολόμβο γιὰ τὴν ἀποστολὴ ποὺ θὰ κατέληγε στὴν ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη τῆς Ἰσαβέλλας γιὰ τὴ μουσικὴ ἔθεσε τὰ θεμέλια γι' αὐτὸ ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκε χρυσὴ ἐποχὴ τῆς ἰσπανικῆς μουσικῆς.

Ἡ συλλογὴ τραγοιδιῶν ποὺ εἶναι γνωστὴ ὡς *Cancionero de Palacio* περιεῖχει τρίφωνα καὶ τετράφωνα τραγοῦδια ποὺ ἔχουν τὴν πολὺ διαδεδομένη φόρμα τοῦ villancico. Τὰ villancicos εἶναι τραγοῦδια τοῦ ἀγροῦ (villan=ἀγρότης) καὶ ἴσως ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴ μουσικὴ ποὺ παιζόταν στὶς γιορτὲς τῆς ἐπαρχίας.

Τὰ villancicos τὸν 16ο αἰώνα ἦταν γιὰ τὴν Ἰσπανία ὅ,τι τὰ μαδριγάλια γιὰ τὴν ὑπόλοιπὴ Εὐρώπη. Τὸν 18ο αἰώνα ὅμως, κατέληξε ἡ ὀνομασία αὐτὴ νὰ χρησιμοποιεῖται μόνο γιὰ τὰ χριστουγεννιάτικα κάλαντα.

ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ «ΑΓΛΟΣ»

ΒΑΝΑ ΤΡΙΚΟΛΟΡΗ	τραγοῦδι, κρουστὰ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΩΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΗΣ	τραγοῦδι
ΜΕHTILD STARK	φλάουτο μὲ ράμφος, κρομόρνη, ντίσκαντ βιόλα ντὰ γκάμπα
ΛΕΝΑ ΜΑΡΣΕΛΛΟΥ	φλάουτο μὲ ράμφος, λαοῦτο, κρομόρνη, κόρτχολτ, βιουέλα
ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΒΑΛΛΙΕΡΑΤΟΣ	φλάουτο μὲ ράμφος, κρομόρνη, κορναμούζα, ἀναγεννησιακὴ κιθάρα, λαοῦτο
ΣΠΥΡΟΣ ΦΑΡΟΥΓΓΙΑΣ	ἀναγεννησιακὸ τρομπόνι
ΚΟΣΜΑΣ ΜΑΡΣΕΛΛΟΣ	φλάουτο μὲ ράμφος, κρομόρνη, ἄλτομπομπάρδα, σορντόνε, σίτερν
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΕΤΡΑΚΗΣ	φλάουτο μὲ ράμφος, κρομόρνη, σοπράνομπομπάρδα, ντούλσιαν, ράνκετ, τενόρο βιόλα ντὰ γκάμπα